

İnsan Tanımları Çalıştayı II: Çağdaş Düşüncede İnsan, İlmî Etüdler Derneği,
18 Mart 2017 Cumartesi.

Değerlendiren: Emine Aslan

İnsanın düşüncenin mevzuu haline getirilmesinin tarihi oldukça eskilere dayanır. Her şeyden önce insan, kendi kendini tematize etme, varlığının anlamını sorgulama imkanını haiz yegâne canlıdır. Bu yönüyle o, varoluş ufkunu tayin edebilecek donanımına sahip olmakla birlikte, aynı zamanda varlığın kendisi aracılığıyla görünür hale geldiği zemin olma fonksiyonunu icra eder.

İslam Ahlak Düşüncesi Projesi kapsamında, İlim Kültür Eğitim Derneği (İLKE) ve İlmî Etüdler Derneği (İLEM) bünyesinde ilki Klasik İslam Düşüncesinde İnsan Tanımları başlığı ile Kütahya'da gerçekleştirilen İnsan Tanımları Çalıştayları dizisinin ikincisi Çağdaş Düşüncede İnsan Tanımları Çalıştayı 18 Mart 2017 Cumartesi günü yoğun bir katılımıyla gerçekleşti. Bu tür toplantılarda müzakerecilerden beklenen aktif katılım, katkı sunma ve eleştirel nitelikte değerlendirmeler bilhassa dikkate şayandı.

İnsana dair modern ve çağdaş belli başlı yaklaşımlara odaklanılan tebliğlerin yer aldığı İnsan Tanımları Çalıştayı, çeşitli disiplinlerden çok sayıda alanında uzman akademisyenin yanı sıra doktora ve yüksek lisans öğrencileri tarafından da takip edildi. Hem İslâm hem de Batı düşüncesinin insan telakkisinin ele alındığı Çalıştay, oturumların her birinin ardından yapılan müzakere bölümleri ile devam etti.

Çalıştay dâhilinde sunulan tebliğ başlıkları ve konuşmacı isimleri şu şekildedir: Lütfi Sunar: Modern Zamana Geçerken Bedenleşen İnsan: John Locke'un Beden, Emek ve Mülkiyet Kuramının Bir Eleştirisi, Olkan Sanemoğlu: Bir Türsel Varlık Olarak İnsan: Rousseau'dan Marx'a İnsanın Mahiyeti Tartışması, Eyüp Süzgün: Çağdaş Nörobiyolojik İnsan Tasavvuru: Beyin Üzerinden İnsana Dair Bir Tartışma, Latif Ka-

@ Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi. emine29mayis@gmail.com.

ragöz: Eylem ve Aktör: Çağdaş Psikolojide Özne Tartışmaları, Metin Özdemir: Çağdaş İslam Düşünürleri Açısından Özgürlük Sorunu, Rıdvan Özdiñç: Yeni İlm-i Kelam Arayışlarında İnsan Telakkisi, Kasım Küçükalp: Yeni Hümanizm ve İnsan Kavramının Küçülmesi, Adem Levent: Homo-Economicus, Rasyonel Birey ve Ortodoks İktisat, Ahmet Göksu: Evrilen Darwinizm ve İnsan Üzerine Tartışmaları, Ahmet Karakaya: 'İnsan' ve 'Kişi' Kavramlarının Tıp Etiği Çerçevesinde Değerlendirilmesi.

İnsanın farklı tanımlarından hareketle çağdaş düşünce içerisindeki yerine odaklanılan ve bu vesileyle çağdaş düşüncenin temel karakteristiklerinin neler olduğuna dair tespitlere yer verilen tebliğlerde, modern düşüncenin kurucusu addedilen temel isimlerden başlamak suretiyle muhtelif disiplinler eşliğinde insana dair cevaplanması gereken asli sorular üzerinden bir buluşma sağlanmış oldu.

Klasik çağdan modern çağa geçildiğinde karşılaşılan meselelerin insan üzerine yapılan tanımlardan hareketle masaya yatırıldığı Çalıştay, genel olarak şu sorulara cevap arama gayreti etrafında şekillendi: İnsanın mahiyeti nedir? İnsanın mahiyetine ilişkin tartışmalar, söz gelimi toplumun kuruluşuna yönelik düşünceleri yahut siyasal teorinin temellendirilmesini hangi istikamette belirlemiştir? İnsan özgür müdür; şayet özgürse ne derecede özgürdür? İnsana mahsus olan ve onu kendisi kılan fiili nedir? İnsan, başkalarıyla olan birlikteliğinden soyutlanabilir mi? İnsanların bir araya gelmelerini yönlendiren temel saikler nelerdir? Modern dünya/düşünce ile birlikte insan nasıl bir varoluşa mahkûm edilmiştir? İnsanı sadece beden varlığı olarak/bedenden müteşekkil bir organizma olarak kavramak mümkün müdür? İnsanın doğa karşısındaki durumu nedir? İnsana mahsus olan ve hayvanın mahrum olduğu özellikler nelerdir? İnsan, mülkiyeti nasıl temellendirmiştir? Doğa durumundan çıkışın, eş deyişle, medeni hale geçişin temelinde yer alan nedir? İnsanın eylemde bulunmasının nedeni nedir? Canlılık nedir? İnsan ve kişi ayrımının yapılmasının zemininde ne yer alır? İnsan, tarihsel süreç içerisinde, belli birtakım koşullar tarafından koşullandırılmış mıdır? İnsan, kendi fiillerinin yaratıcısı mıdır? Allah, âlem ve insan üçlüsü arasındaki ilişkinin mahiyeti nedir?

Çalıştay kapsamında ele alınan soruları bu şekilde formüle ettikten sonra, verilen yanıtlar bağlamında, mezkûr tebliğlerde dikkat çekilen hususları ele almakta fayda var. Birinci oturumun ilk iki tebliğinde, insanın mahiyetine ilişkin tartışmaların yerini siyasal bir sistemin yapısının nasıl olması gerektiğine dair tartışmalara devretmesi sosyal sözleşme teorileri ve teorisyenleri bağlamında ele alınıp tartışıldı. Siyaset felsefesi söz konusu olduğunda, geçmişten bugüne insan üç temel ilkedeki hareketle düşünce konusu haline getirilmiştir. Bunlardan ilki özün varoluştan önce gelip gelemeyeceği meselesi bağlamında, öz ve varoluş arasındaki irtibata dayalı olarak gerçekleşirken bir diğeri insanın diğer varlıklardan belli bir yönüyle

ayrışmasını -örneğin akıl- baz alır. Üçüncü bir perspektif ise insanın bir tür varlığı olup olmadığı sorunsalından hareket eder.

Liberal siyaset felsefesinin önde gelen isimlerinden John Locke düşüncesinde, bedene ayrıcalıklı bir konum verilmiştir. Locke mülkiyet fikrini, insanın kendi bedeni üzerinde dolaysız olarak tasarrufta bulunma hakkına dayandırır. Bu hak, aynı zamanda, tabiat ve diğer şeyler üzerine olduğu iddia edilen mülkiyet hakkının da temelini oluşturmaktadır. Modern düşüncenin üzerine inşa olunduğu temel anlayışlardan olan insanın sadece cismanî varlığa sahip olarak tasarlanması sorunsalı, bedenleşen insan kavramsallaştırması altında ele alındı.

Akabinde çağdaş nörobiyoloji, biyoloji, psikoloji ve dahi iktisat söz konusu olduğunda insanın ele alınma biçimlerine odaklanıldı. Zihin tartışmaları temelde iki ana koldan tartışmalarını devam ettirir. İlk yaklaşım tekçi görüşü yani insanın sadece ya ruhtan yahut bedenden ibaret olduğunu savunurken düalist yaklaşım insanın hem bedenden hem de bir zihinden meydana geldiğini savunur. Çağdaş nörobiyoloji, tekçi görüş temelinde çalışmalarını sürdürmektedir. Öznenin varlığın zeminine yerleştirilmesi ise modern psikolojinin felsefi paradigmasını teşkil eder. Freud ve Lacan'ın psikanaliz geleneği dâhilinde insanın mahiyetine yönelik serdettikleri düşünceler, özne meselesi bağlamında, post yapısalcı ve post modern tartışmalara yön vermiştir. Darwin'in tüm canlıların doğal seçim yoluyla uzun zaman dilimleri içerisinde evrilerek çeşitlendikleri varsayımı sadece biyoloji alanının sınırları içerisinde kalmayıp insanı ilgilendiren bütün diğer disiplinlere sirayet etmiştir.

Bedenleşen insan dışında, insan kavramının küçülmesi şeklinde içerik ve anlam cihetinden yaşanan kayba işaret eden yeni bir kavram teklifi göze çarpmaktadır. Çağdaş zamanların yaşama ve düşünme dünyası, insana dair ufku çok farklı bir istikamette belirlemiştir. Modern düşünce ile vuku bulan klasik dünya görüşünde bilhassa sakınılmak istenen küçülmedir. Bu küçülme, klasik dönemin ayırıcı hususiyeti olan kemal kavramının yitilmesi ile ilişkisi içerisinde ele alınmalıdır. İnsan, kemaline doğru kendisini gerçekleştirmek şöyle dursun, sahip olduğu hakikate karşı gitgide körleşen bir tavır takınmıştır. Kendisine referansla her şeyin anlam kazandığı aşkın Hakikat anlayışının yitimi gerçekleşmiştir.

Konuya çağdaş düşünce içerisinde, İslam düşüncesinin temsil kabiliyeti yüksek düşünürlerinin görüşlerinin de aktarıldığı tebliğler özelinde bakılacak olursa çağdaş düşünce, kendisini geleneksel yaklaşımın insan telakkisinin eleştirisi üzerinden ortaya koymuştur. Çağdaş Müslüman düşünürlerin yeni dünya düzenine yönelik görüşlerinin yer aldığı tebliğler neticesinde şu mesele açık hale gelmiştir ki

Müslüman düşünürler, Batı'da meydana gelen gelişmelerin etkisiyle, şimdiye kadar yapılageldiğinden farklı bir biçimde teolojik bir perspektiften sıyrılarak insanı tarihsel süreç içerisinde belirlenen bir varlık olarak düşünmeye başlamışlardır.

Çalıştay'da dikkate değer en temel husus, açıkça görüleceği üzere, insanın ele alınma biçiminin tek bir perspektiften beslenmeyip nörobiyoloji, biyoetik, sosyobi-yoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, tıp etiği, iktisat, hukuk gibi gerek teorik gerekse uygulamaya dönük çok çeşitli disiplinler çerçevesinde gerçekleştiğidir. Kabaca söylendikte metafizikten bilime, ahlaka, siyasete ve gündelik pratiklere varana kadar insan muhtelif cihetlerden ele alınmıştır. Hemen hemen tüm tebliğlerde vurgunun yapıldığı ortak nokta, insan yaşantısının tüm düzeylerine sirayet etmiş olan modern düşünce ve gelişen bilim pratiğinin insanın anlaşılması ve yorumlanması noktasında etkisini yoğun bir biçimde hissettirdiği olmuştur. İnsanın yeni tanımlarının keşfi, son kertede, kendisi tarafından ortaya konulan disiplinlerin mahiyetini de değiştirip dönüştürmüştür.

Klasik düşünce diliyle ifade edecek olursak Çalıştay'da sunulan tebliğleri tafsil, tahsil ve tahkik olmak üzere en genel biçimde üç ana eksen üzerinden ele almak/toparlamak mümkündür.

Tafsil aşamasında; insana dair klasik dönemden modern döneme varana kadar hangi fikirlerin serdedildiğini ve hangi disiplinler etrafında insanın varlık anlamının sorgulanageldiğini görmek mümkün olmuştur. Başka bir deyişle, klasik ve modern zamanlarda insanın ele alınma biçimlerindeki farklılıkların yanı sıra, mevcut insan anlayışının hangi değişim ve dönüşümlerden geçerek bugünkü anlamına kavuştuğu sorularına dikkat çekilmiştir. Tahsil aşamasında; söz konusu düşüncelerin nasıl ve hangi cihetlerden tartışıldığına odaklanılmışken, tahkik düzeyinde ise bir adım ötede tüm bu düşüncelerin nakledilmesinin dışına çıkılıp insanı yeniden düşüncenin nihai hedefi olarak tayin etmek suretiyle insan üzerinde düşünülmüş olanları yeniden düşünme istikametinde seyretmiştir.

Ehemmiyetle üzerinde durulan bir diğer husus da modern dönemin kurucu ismi addedilen Descartes'ın epistemolojinin menfaatleri uğruna ontolojiyi kurban etmesiyle bu sürecin varlığın insan tarafından tahakküm edilecek bir alan haline gelmesinin yolunu açması ve insanın varlığın çobanı olacak yerde efendisi olma rolünü üstlenmesi şeklinde seyreden süreç neticesinde açık hale gelmiştir ki insana ilişkin her açıdan hem kuşatıcı hem de bütünlüklü bir izaha her zamankinden daha fazla ihtiyaç hâsıl olmuştur.